

ECHENIQUE ELIZONDO, Mª Teresa / MARTÍNEZ ALCALDE, Mª José (2000): *Diacronía y gramática histórica de la lengua española*. València: Tirant lo Blanch, 231 p.

Tal i com ja indica el títol d'aquesta obra, l'abast del contingut d'aquest llibre és molt ampli: tant la història externa (la diacronia o el que sovint es coneix genèricament com la història de la llengua) com la història interna (la gramàtica històrica) de la llengua espanyola.

Així mateix, al pròleg es concreta que ha estat concebut «como un manual de base para las asignaturas *Diacronía de la lengua española* y *Gramática histórica española*» (p. 13), és a dir, com un manual de dues assignatures dels nous plans d'estudi de Filologia hispànica. En aquest sentit, resulta molt aclaridora la informació que, també en el pròleg, les autores faciliten dels objectius concrets d'aquest treball, ja que es tracta d'un manual no molt extens que vol resultar útil per a dues assignatures que presenten un contingut molt ampli (que ja resulta difícil d'abastar en obres molt més extenses i que solament se centren en un dels dos àmbits): a banda d'una curiosa referència a l'objectiu acadèmic relacionat amb l'avaluació de continguts («La intención de las autoras es presentar en él los contenidos nucleares de manera tal que permita al estudiante disponer de la ayuda adecuada para superar con éxito las correspondientes pruebas de examen» p. 13), assenyalen que el manual se centra en els aspectes principals de l'evolució de l'espanyol i que no inclou, llevat d'alguns pocs casos importants, l'exposició de les diverses teories o discussions acadèmiques sobre els diferents temes; és a dir, que, tal com apunten, es tracta d'una obra concisa perquè «su fin primordial es servir de complemento y guía a las clases impartidas en el aula» (p. 13), de manera que aquest manual «debe ser entendido como un resumen esencial» d'aquestes matèries (p. 14). I qualsevol valoració d'aquest llibre cal fer-la a partir dels objectius assenyalats per les autores, encara que pugui resultar difícil delimitar el significat de «resumen esencial».

D'aquesta manera, la informació que hi trobem es caracteritza generalment per la seva brevetat —que varia segons els temes, però—, encara que en alguns casos la manca d'extensió en la seva exposició fa que el nivell d'aprofundiment en l'anàlisi dels temes tractats resulti poc detallat per a un nivell universitari. En aquest sentit, i segurament com a conseqüència d'aquesta finalitat com a manual, podem destacar l'espai que es dedica a definir els conceptes que es fan servir en cada apartat —com la definició de les *llengües preromanes* enfront de les *llengües paleohispàniques* (p. 25), de la llengua *preromànica* en relació amb la *protoromànica* (p. 52) o la distinció entre la *grafèmica* i la *grafemàtica* (p. 62)— o a l'anàlisi dels textos des de diverses perspectives, que contrasta amb la concisió emprada en l'exposició de les característiques de la llengua en els diversos períodes.

El llibre està organitzat en set capítols: 0. *El cambio lingüístico y la historia del español*; 1. *Hispania prerromana y romana*; 2. *Historia externa y periodización en la historia de la lengua española*; 3. *Grafías y grafémica en la historia de la lengua*; 4. *Fonética y fonología evolutivas*; 5. *Morfosintaxis histórica*; i 6. *Léxico y lexicografía históricas*.

Des d'un punt de vista general, el primer capítol (el número 0) correspon a una caracterització del marc teòric de la lingüística històrica (amb la definició de la diacronia i de la història de la llengua, l'explicació dels seus fonaments teòrics i un repàs del concepte de canvi lingüístic), mentre que els tres següents (capítols núm. 1-3) se centren en la part externa de la història de la llengua i els tres darrers (capítols núm. 4-6) en l'anàlisi de la gramàtica històrica a través dels tres seus grans àmbits: fonètica, morfosintaxi i lèxic.

En bona mesura, l'interès que es dedica als aspectes teòrics en el capítol inicial, és una constant al llarg dels tres capítols centrats en la història externa de la llengua, uns capítols en què la descripció dels diferents períodes de la llengua és molt poc detallada (com en el cas del procés de romanització o del període protoromànic), mentre que es dona força importància a aspectes de caràcter més teòric, com els criteris per a la periodització de la llengua espanyola (p. 47-51) o l'exposició sobre la grafia i la grafèmica. En aquest sentit, l'anàlisi extensa dels aspectes gràfics (p. 61-114) —des de la definició dels conceptes bàsics, passant per l'evolució històrica del sistema gràfic i fins a l'anàlisi de diversos textos— contrasta amb la concisió dels dos capítols anteriors, el número 1, en què s'exposa la situació preromana i la romanització (p. 23-40), i el número 2, dedicat a la formació de la llengua espanyola i la seva evolució fins a l'actualitat (p. 41-60).

I precisament en el capítol número 1, pot sobtar l'opinió de les autores en el sentit que els manuals no contenen generalment una informació actualitzada sobre els substrats lingüístics («los avances experimentados en el conocimiento de los sustratos peninsulares no quedan debidamente reflejados en el ámbito de los estudios dedicados a la historia del español; por el contrario, las referencias a las lenguas y culturas prerromanas (...) se caracteriza por la falta de actualización clara en la mayoría de los trabajos que inciden sobre la evolución de la lengua española» p. 23) i que els hispanistes no s'han dedicat prou en aquest camp («hay que lamentar una ausencia de atención a esta etapa prelatina por parte de romanistas e hispanistas en general» p. 34), amb l'anàlisi poc aprofundida que dediquen a aquesta part del seu treball. En aquest punt, tanmateix, cal remarcar positivament l'exposició mesurada de la informació actual sobre la llengua ibèrica i l'ús d'una bibliografia actualitzada pel que fa a aquesta llengua i a la protobasca, amb referències, en el primer cas, a Unterman o Velaza i, en el segon, a Gorrochategui; contràriament, en el cas de la llengua cèltica estranya molt que no se citi Franciso Villar, indoeuropeista reputat i que aquests darrers anys ha publicat els treballs més significatius sobre el tema. També sobta, almenys des de la nostra perspectiva, la concisió a l'hora de parlar de la romanització, un punt fonamental en la història de les llengües romàniques (en aquest tema, per exemple, no queda clar si les autores són partidàries de l'existència d'un únic llatí per a tota la Península Ibèrica, «el latín de Hispania» (p. 51), i, si fos així, com entendríem la diferència entre les diverses llengües romàniques peninsulars).

En el capítol 2, es dona molta importància al procés de textualització, no tant pel que fa a la delimitació del moment en què es va produir o al procés concret de l'accés de la llengua romànica a

l'escriptura, sinó sobretot pel que fa al procés de fixació de la grafia, un interès que es mantindrà al llarg del llibre, de manera coherent, en el repàs més detallat de l'evolució i la fixació d'un model ortogràfic. Les referències al moment de formació de la llengua espanyola i de la seva aparició a l'escriptura són molt generals i hi trobem a faltar la comparació amb el procés seguit per altres llengües romàniques com el francès o el català, sobretot si tenim en compte que posteriorment les autores assenyalen que «para el estudio de cualquier hecho relacionado con la transformación del latín en castellano conviene tener siempre presente una perspectiva románica más amplia» p. 51-52. En aquest punt, a més, la denominació *Hispania* (a vegades també poc clar: «Esta koiné castellana, que se ha convertido después en la lengua de **toda la comunidad hispánica**» p. 55) evoluciona cap al terme *Espanya*, que és emprat en un sentit que, en alguns casos, no queda clar si és geogràfic o polític, un fet que dificulta la comprensió del lloc que ocupen en aquest període les altres llengües romàniques de la Península (com quan parla de Castella en «la meta común de esa restauración de la lejana [en el pasado] España unida» en referència al període got (p. 46)). I aquesta indefinició respecte al context peninsular continua encara en l'exposició, amb poques dades concretes, de les etapes posteriors, com quan parlen de la situació de l'espanyol en l'ensenyament a partir del final del segle XVIII sense fer cap referència als territoris on es va donar un contacte de llengües.

Com ja hem assenyalat, en el capítol número 3 es repassa de manera més extensa i detallada l'evolució del sistema ortogràfic, tant pel que fa a l'exposició com al comentari gràfic de diversos textos de les diferents etapes històriques.

En els tres últims capítols, les autores exposen l'evolució de la fonètica i la fonologia, de la morfosintaxi i del lèxic espanyol: a cada capítol, després d'una introducció teòrica en què donen força importància a la definició dels conceptes fonamentals de cada camp, fan una descripció de les característiques principals de l'evolució de l'espanyol en cada àmbit d'acord amb la periodització analitzada al capítol 2, és a dir: el període medieval, el període que anomenen «español clásico» i, finalment, el període de l'«español moderno».

El capítol dedicat a la fonètica es clou amb uns interessants exercicis pràctics sobre l'evolució de diverses paraules. El capítol següent, en què s'analitza l'evolució morfosintàctica, conté força informació i inclou, a més, el comentari morfosintàctic de textos de cada període històric. El capítol dedicat al lèxic, en aquest cas molt concís i amb informació molt general, també conté el comentari de textos de cada etapa. I, finalment, el llibre acaba amb un glossari que inclou els termes que s'han anat definint al llarg del treball.

En una recapitulació final no podem, però, obviar que, malgrat el valor acadèmic i pedagògic dels nombrosos comentaris de textos i definicions que conté, i d'una exposició força detallada de l'evolució del sistema (orto)gràfic i de l'evolució fonètica i, sobretot, morfosintàctica de la llengua espanyola, en alguns punts la informació que ofereix és poc aprofundida si tenim en compte la voluntat de presentar-se com un manual universitari.